

УДК 346.27:351.82

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.1.46>

НОВЕЛИ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ОКРЕМИХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ У ПЕРЕХІДНИЙ ПЕРІОД ТА ОБ'ЄДНАНЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ» ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СФЕРУ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Гаєвський А.В.,
*аспірант Київського університету права
Національної академії наук України
ORCID: 0009-0001-0822-6747,
e-mail: haievskyi@gmail.com*

Гаєвський А.В. Новели Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» та його вплив на сферу публічних закупівель.

У статті розглянуто ключові положення Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» від 9 січня 2025 року № 4196-IX та проаналізовано його вплив на сферу публічних закупівель. Автор звертає увагу на особливість цього Закону як першого нормативного акта, дія якого обмежена перехідним трирічним періодом. Зазначено, що Закон передбачає поступове приведення організаційно-правових форм державних і комунальних підприємств у відповідність до нових вимог, а також визначає різні строки набрання чинності окремих його положень.

Особливу увагу приділено аналізу правових наслідків скасування Господарського кодексу України, що зумовило необхідність переосмислення регулювання господарських відносин виключно через норми Цивільного кодексу. Підкреслено, що одним із найсуттєвіших нововведень є зміна підходу до визначення штрафних санкцій і пені за прострочення грошових зобов'язань: Законом встановлено максимальний рівень пені, який не може бути перевищений навіть за домовленістю сторін. Така імперативна норма звужує межі договірної свободи, але водночас уніфікує підходи до застосування відповідальності у сфері публічних і приватних закупівель.

Досліджено також нові обов'язки господарських товариств, які не є замовниками у розумінні Закону України «Про публічні закупівлі». Господарські товариства зобов'язані здійснювати закупівлі відповідно до внутрішнього положення, оприлюднювати оголошення про закупівлі та звіти про укладені договори. Зазначено, що така вимога підвищує рівень прозорості, однак містить елементи правової невизначеності, зокрема щодо етапів оприлюднення інформації про закупівлю.

Автор робить висновок, що встановлення різних строків введення аналогічних положень для державних і комунальних суб'єктів має на меті поступову адаптацію до нових вимог і запобігання правовим колізіям. Такий підхід розглядається як перехідний етап до більш комплексного реформування сфери публічних закупівель, спрямованого на уніфікацію правил закупівель, підвищення прозорості та стабільності договірних відносин.

У підсумку підкреслюється, що Закон № 4196-IX є важливим етапом трансформації українського господарського законодавства, який поєднує скасування застарілих підходів із формуванням нових принципів правового регулювання діяльності юридичних осіб та системи публічних закупівель у перехідний період.

Ключові слова: штрафні санкції, пеня за прострочення, договірні зобов'язання, перехідний період, публічні закупівлі, договірні відносини.

Haievskiy A.V. Amendments of the Law of Ukraine “On the specifics of regulating the activities of legal entities of certain organizational and legal forms during the transition period and associations of legal entities” and its impact on public procurement.

The article examines the key provisions of the Law of Ukraine “On the Specifics of Regulating the Activities of Legal Entities of Certain Organizational and Legal Forms during the Transitional Period and Associations of Legal Entities” dated January 9, 2025, No. 4196-IX, and analyzes its impact on the field of public procurement. The author emphasizes the uniqueness of this Law as the first normative act limited by a three-year transitional period. It provides for the gradual adaptation of state and municipal enterprises to new legal requirements and defines different terms for the entry into force of its provisions.

Particular attention is paid to the legal consequences of repealing the Commercial Code of Ukraine, which necessitated the rethinking of the regulation of economic relations exclusively within the framework of the Civil Code. One of the most significant innovations is the change in the approach to determining penalties and interest for delayed monetary obligations: the Law sets a maximum level of penalty that cannot be exceeded even by mutual agreement of the parties. This imperative rule narrows contractual freedom but, at the same time, unifies the application of liability measures in both public and private procurement.

The study also highlights the new obligations of business entities that are not contracting authorities under the Law of Ukraine “On Public Procurement.” Such entities must carry out procurement in accordance with internal regulations and publish procurement announcements and reports on concluded contracts. This requirement increases transparency but also introduces elements of legal uncertainty, particularly regarding the stages of information disclosure.

The author concludes that the establishment of different implementation timelines for state and municipal entities aims to ensure gradual adaptation to new requirements and prevent legal conflicts. This approach serves as a transitional step toward more comprehensive reform of the public procurement system, focused on unifying rules, enhancing transparency, and ensuring contractual stability.

In summary, Law No. 4196-IX is an important stage in the transformation of Ukrainian commercial legislation, combining the abolition of outdated approaches with the development of new principles for regulating the activities of legal entities and the public procurement system during the transitional period.

Key words: penalties, late payment interest, contractual obligations, transition period, public procurement, contractual relations.

Постановка проблеми. Зі вступом в дію Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» від 9 січня 2025 р. № 4196-IX (далі – Закон) [1] створюються інші та незвичні для більшості підходи до функціонування суб'єктів господарювання. Відбувається перехід від застарілих норм регулювання до більш осучаснених. Такі перетворення усталених норм потребують глибокого переосмислення та аналізу низки правових інститутів. Одним із них, на який впливають такі зміни, є інститут публічних закупівель – насамперед через укладення та виконання договорів за участю юридичних осіб різних організаційно-правових форм, а також через запровадження нових обов'язків для товариств, які не є замовниками у розумінні Закону України «Про публічні закупівлі».

Об'єктом даної роботи є правове регулювання діяльності юридичних осіб у зв'язку зі скасуванням Господарського кодексу України та запровадженням нового законодавчого підходу, а також його вплив на сферу публічних закупівель.

Мета даної роботи полягає у здійсненні комплексного аналізу та дослідження нововведень, передбачених Законом, з'ясування їх змісту та їхнього впливу на діяльність суб'єктів, які беруть участь у сфері публічних закупівель. Особлива увага приділяється тому, як нові положення можуть позначитися на правовому статусі учасників та практиці укладення договорів у сфері закупівель.

У процесі підготовки даної роботи було застосовано низку загальнонаукових методів дослідження, зокрема юридико-правовий аналіз нових законодавчих актів національного законодавства та порівняльний аналіз, що у поєднанні дозволило досягти поставленої мети роботи.

Стан опрацювання проблематики у процесі дослідження були проаналізовані нормативно правові акти, що визначають правові засади діяльності юридичних осіб у перехідний період, а

також напрацювання, присвячені реформуванню організаційно-правових форм юридичних осіб, трансформації господарського законодавства та узгодженню приватноправових і публічно-правових механізмів регулювання. У цьому контексті проаналізовано позиції таких дослідників, як В. Щербина та І.С. Похиленко. Розгляд цих праць дав можливість визначити актуальні наукові підходи до тлумачення реформ, що стосуються скасування Господарського кодексу України, зміни статусу юридичних осіб публічного сектору та оновлення загальної системи правового регулювання. Сукупність нормативних та наукових джерел дозволила сформувати комплексне розуміння сучасного стану проблематики та виявити напрями, що потребують подальшого дослідження.

Виклад основного матеріалу. В офіційній інформації, оприлюдненій на сайті Верховної Ради України, зазначено, що положення прийнятого Закону спрямовані на удосконалення корпоративного управління в юридичних особах, заснованих на державній і комунальній власності, на підвищення інвестиційної привабливості країни, запровадження ефективних механізмів контролю за використанням об'єктів державної та комунальної власності, а також на усунення суперечностей між Цивільним кодексом України та актами спеціального законодавства. [2] У подальшому дослідженні розглянемо, наскільки ці цілі можуть бути реалізовані на практиці.

При здійсненні аналізу Закону важливо розпочати з його назви. Щербина В. у своєму дослідженні, з яким ми в цілому погоджуємось, зазначає, що назва Закону особлива вже тим, що це перший в Україні закон, дія якого розрахована на перехідний період, хоча ухвалення законів на певний період (крім законів про Державний бюджет України) Конституцією України не передбачено. Втому числі і закони з дією їхніх норм «у перехідний період» не передбачені ані чинним законодавством, ані Законом України від 24.08.2023 № 3354-IX «Про правотворчу діяльність». Водночас у прийнятому Законі визначено, що особливості регулювання діяльності юридичних осіб запроваджуються на перехідний період, під яким розуміється трирічний строк – з 28 серпня 2025 року до 28 серпня 2028 року. [3]

Не зважаючи на те, що Закон набрав чинності 28 лютого 2025 року, його введення в дію відтерміновано на шість місяців – з 28 серпня 2025 року. Саме з цієї дати й розпочинається трирічний перехідний період, який закінчується 28 серпня 2028 року. Протягом цього часу організаційно-правові форми підприємств, передусім державних та комунальних, а також правові режими управління державним і комунальним майном, мають бути приведені у відповідність до вимог Закону.

Водночас, самим Законом встановлено й інші строки введення окремих його положень у дію. Зокрема, відповідно до статті 17 Закону передбачено:

- Пунктом 1 статті 17 Закону передбачено, що частина друга статті 13, яка встановлює заборону на внесення змін до відомостей про державні та комунальні підприємства в Єдиному державному реєстрі (крім випадків ліквідації, зміни керівника, передачі майна до Фонду держмайна чи відкриття провадження у справі про банкрутство), набирає чинності через три роки та шість місяців після набрання чинності Законом.

- Пунктом 1 статті 17 Закону передбачено, що пункт 4 статті 17, який встановлює незастосування штрафу у 7% вартості простроченого зобов'язання до виконавців державних оборонних контрактів у період воєнного стану, діє з моменту набрання чинності самим Законом.

- Пунктом 5 статті 17 Закону передбачено, що положення частини сьомої статті 9² частини третьої статті 9⁶ Закону України «Про управління об'єктами державної власності», в які вносяться зміни цим Законом і якими передбачено обов'язок державних унітарних підприємств та господарських товариств (із державною часткою понад 50%) оприлюднювати інформацію про свою діяльність на власних веб-сторінках, вводяться в дію через три роки з дня набрання чинності Закону.

Обов'язково слід акцентувати увагу на скасуванні Господарського кодексу України, який, відповідно до тієї ж статті 17 Закону, втратить чинність з дня введення в дію Закону, що кардинально змінює підходи до регулювання господарських відносин, залишаючи без спеціального нормативного регулювання низку важливих питань, зокрема правовий статус суб'єктів господарювання, договірні відносини та функціонування державного сектору економіки. Це створює ризик правової невизначеності, оскільки багато спеціальних норм, що регулювали господарську діяльність, залишаються без належної заміни. Зокрема, постають питання щодо регулювання господарських договорів. Юридична невизначеність у сфері договірних відносин може призвести до зростання судових спорів і правових колізій, що ускладнить ведення бізнесу в умовах воєнного стану та економічної нестабільності. [4]

Одним з блоків, на який потрібно звернути увагу, є те, що прийняття Закону стало поштовхом до переосмислення низки усталених інститутів приватного права. Зокрема, однією з новел є внесення змін до Цивільного кодексу України у частині регулювання штрафних санкцій, в тому числі і за прострочення виконання грошових зобов'язань.

Оскільки, у зв'язку із скасуванням Господарського кодексу України постало питання належного регулювання штрафних санкцій у договірних відносинах лише на основі норм Цивільного кодексу України, а Законом внесено відносно незначну кількість змін до нього (Цивільного кодексу України), слід провести комплексний розгляд даного питання, позаяк воно істотно впливає на механізм застосування санкцій без специфіки господарського права.

Раніше господарські правовідносини в частині застосування штрафних санкцій мали вищу свободу договірного регулювання. Зокрема, ст. 231 ч. 4 Господарського кодексу України передбачала, що у разі, якщо розмір штрафних санкцій законом не визначено, вони застосовувалися в розмірі, передбаченому договором. При цьому розмір санкцій (штрафу та пені) міг встановлюватися у відсотковому відношенні до суми невиконаної частини зобов'язання, у фіксованій грошовій сумі, у відсотковому відношенні до всієї суми зобов'язання незалежно від ступеня його виконання чи у кратному розмірі до вартості товарів (робіт, послуг). [5] Натомість, аналізуючи норми законодавства, що регулюють нарахування штрафних санкцій після скасування Господарського кодексу України, приходимо до висновку про те, що нині діють лише положення ст. 549 ЦКУ, які закріплюють, що штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання, а пенєю – неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвочасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення. [6]

Отже, порівнюючи скасовані та нині діючі норми щодо застосування штрафних санкцій, приходимо до розуміння, що законодавцем виключено можливість застосування у договірних відносинах санкцій у фіксованій грошовій сумі, що свідчить про свідоме звуження договірної свободи та встановлення юридично обов'язкових (імперативних) норм і принципів, спрямованих на обмеження способів визначення розміру відповідальності.

Таким чином, Законом внесені зміни до ст. 549 Цивільного кодексу України, а саме: розширено частину третю у частині регулювання штрафних санкцій за прострочення виконання фінансових (грошових) зобов'язань. У новій редакції прямо передбачено, що якщо договором не передбачено інше, боржник, у разі прострочення виконання грошового зобов'язання, зобов'язаний на вимогу кредитора сплатити пеню у розмірі подвійної облікової ставки Національного банку України, чинної протягом відповідного періоду прострочення. При цьому договором сторони можуть встановити менший розмір пені.

Тобто, ми розуміємо, що законодавець чітко визначив максимально допустимий рівень пені за прострочення виконання грошових зобов'язань. На це прямо вказує останнє речення відповідної норми, згідно з яким сторони договору можуть встановити лише менший, але не більший розмір пені. Це суттєво відрізняється від підходу, закріпленого у статті 551 Цивільного кодексу України, де допускається збільшення розміру неустойки за домовленістю сторін, якщо таке збільшення не заборонено законом. А це означає, що свобода договору у цій частині істотно обмежена, а положення частини третьої статті 549 ЦК України мають імперативний характер: відтепер суб'єкти господарювання більше не можуть погоджувати застосування більш жорстких, підвищених санкцій у разі порушення грошових зобов'язань. Виходячи з цього, умови про застосування більшого розміру пені, ніж дозволено законом, в договорах, укладених після набрання чинності Законом, мають вважатись нікчемними.

Водночас необхідно враховувати загальний принцип права – закон не має зворотної дії у часі (ст. 58 Конституції України). Це означає, що договори, укладені до моменту набрання чинності новими положеннями Закону щодо обмежень встановлення максимального розміру пені, в яких були визначені інші (вищі) розміри пені, залишаються чинними й не потребують обов'язкового внесення змін. Сторони таких договорів продовжують виконувати їх відповідно до умов, погоджених на момент підписання. [7]

У сфері як державних так і приватних закупівель це матиме практичний наслідок у вигляді уніфікації підходів до визначення штрафних санкцій за прострочення грошових зобов'язань. Така уніфікація обмежить можливості для маніпуляцій з боку учасників закупівельних процедур під час висунення вимог щодо «дзеркальності» договірних умов, особливо в частині відповідальності за невиконання або неналежне виконання зобов'язань, які мають різний рівень співвідношення можливих наслідків за невиконання таких зобов'язань.

Запроваджене обмеження покликане забезпечити більшу передбачуваність для бізнесу, адже тепер підприємства чітко усвідомлюватимуть граничний рівень пені, який може бути нарахований та стягнутий за прострочення виконання грошових зобов'язань.

До особливостей, на які слід звернути увагу при здійсненні закупівель, варто віднести те, що Законом запроваджено два нові, змістовно подібні режими регулювання закупівель для господарських товариств, які не є замовниками у розумінні Закону України «Про публічні закупівлі».

Внесено зміни до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», доповнивши статтю 60 новою частиною 11. Віднині нововведена норма поширюється на господарські товариства, які не є замовниками у розумінні Закону «Про публічні закупівлі», у статутному капіталі яких понад 50 % акцій (часток) належать територіальній громаді або іншій юридичній особі, що належить більш ніж на 50 % територіальній громаді та зобов'язує:

- здійснювати закупівлі відповідно до затвердженого внутрішнього положення, яке оприлюднюється на власному веб-сайті такого господарського товариства;
- публікувати оголошення про закупівлю на веб-сайті товариства у порядку та строки, визначені внутрішнім положенням;
- оприлюднювати на веб-порталі уповноваженого органу звіт про укладений договір та зміни його істотних умов із зазначенням визначених реквізитів;
- керівник господарського товариства несе відповідальність за дотримання порядку здійснення закупівель, встановленого законодавством та внутрішніми документами. [8]

Аналогічна, навіть ідентична, норма внесена Законом до Закону України «Про управління об'єктами державної власності», доповнивши його новими статтями; 9¹ – 9¹⁰. Частина третя статті 9⁶ встановлює аналогічний порядок для господарських товариств, у статутному капіталі яких понад 50% акцій (часток) належить державі або юридичній особі, яка також більш ніж на 50% належить державі, які не є замовниками у розумінні Закону «Про публічні закупівлі», та точно так само зобов'язані здійснювати закупівлі товарів, робіт і послуг відповідно до внутрішнього положення про закупівлі, яке як і в попередньо згаданій новій нормі, має бути затверджене уповноваженим органом товариства та оприлюднене на власному офіційному веб-сайті такого товариства. [9]

Варто зазначити, що норма, відповідно до якої господарське товариство оприлюднює на власному веб-сайті оголошення про здійснення закупівлі в порядку та строки, визначені положенням товариства про закупівлі, не містить достатньої визначеності щодо стадії закупівлі, на якій саме має відбуватися таке оприлюднення. Зокрема, не є очевидним, чи йдеться про обов'язок інформування про намір розпочати закупівлю (тобто на етапі ініціювання та оголошення торгів), чи лише про повідомлення щодо факту її здійснення (після укладення договору або завершення процедури). Така невизначеність може породжувати ризики різного тлумачення та ускладнювати формування єдиної практики, що, в свою чергу, суперечить принципам прозорості та передбачуваності правового регулювання у сфері закупівель.

Отже ми бачимо, що Законом здійснено розмежування часових параметрів введення в дію однотипних нововведень, а саме: норма, закріплена у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні», набирає чинності одночасно з набранням чинності самим Законом, тоді як зміни до Закону України «Про управління об'єктами державної власності» щодо оприлюднення інформації про діяльність державних унітарних підприємств та господарських товариств з державною часткою, вводяться в дію лише через три роки з дня набрання чинності Законом.

Встановлення Законом різних строків імплементації однотипних положень, для відповідних суб'єктів господарювання, розглядається як свідомий крок законодавця, спрямований на поступове запровадження нових обов'язків для таких суб'єктів. Такий підхід має забезпечити час на адаптацію, оптимізацію та внутрішню реорганізацію (за потреби) як для суб'єктів господарювання, так і для напрацювання дієвих норм контролю за виконанням нових вимог, визначення ефективних механізмів нагляду та внесення коректив до правового регулювання після отримання практичного досвіду їх застосування для законодавця.

Можемо припустити, що це є першим підготовчим кроком до поступового системного переходу: від підприємств, які наразі не відносяться до категорії замовників у розумінні Закону «Про публічні закупівлі», до поетапного включення їх до числа суб'єктів, на яких поширюватиметься повний комплекс вимог закупівельного законодавства України.

Висновки. Прийняття Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» від 9 січня 2025 року № 4196-IX ознаменувало початок якісно нового етапу розвитку національного законодавства.

Скасування Господарського кодексу України та відмова від низки усталених підходів зумовили потребу в оновленні правового регулювання, зокрема у сфері публічних закупівель.

По-перше, законодавець істотно обмежив інструменти договірної свободи у частині визначення штрафних санкцій, закріпивши імперативні правила щодо пені за прострочення грошових зобов'язань. Це з одного боку підвищує рівень передбачуваності та захисту боржників, але з іншого – зменшує гнучкість договірних механізмів у сфері закупівель.

По-друге, встановлення нових вимог для господарських товариств, що не є замовниками у розумінні Закону «Про публічні закупівлі», створює додаткові гарантії прозорості та відкритості при здійсненні закупівель відповідно до власних положень, які мають бути опубліковані, однак водночас породжує низку правових невизначеностей, зокрема щодо порядку та строків оприлюднення інформації про закупівлі.

По-третє, відтермінування введення окремих положень у дію, свідчить про прагнення законодавця забезпечити адаптацію як суб'єктам господарювання, так і органам державної влади. Такий підхід дозволяє уникнути різких правових колізій, але потребує подальшого моніторингу та уточнення окремих норм.

У підсумку, новий Закон задає вектор на посилення прозорості та уніфікацію договірних практик, однак водночас ставить перед науковцями та практиками завдання з пошуку оптимальних механізмів поєднання стабільності правового регулювання з потребами сучасного ринку. Подальші дослідження мають бути спрямовані на вироблення практичних рекомендацій щодо удосконалення інституту публічних закупівель у нових правових умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» від 9 січня 2025 р. № 4196-IX// Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-IX>.
2. Прес-служба Апарату Верховної Ради України. Верховна Рада ухвалила Закон про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб. Офіційний вебсайт Верховної Ради України. 28.02.2025. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/259311.html.
3. Щербина, В. (2025). Правове регулювання діяльності суб'єктів господарювання в перехідний період. *Economics and Law*, 76(1), 18–24. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2025.01.018>.
4. Похиленко І.С. Новели Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: виклики та наслідки. Фінансова політика : теоретичні та практичні аспекти юридичної науки. Збалансування приватних прав та публічного інтересу в умовах воєнного стану : збірник тез VII Міжнародної науково-практичної конференції, Ірпінь, 3 квітня 2025 / Державний податковий університет. Ірпінь: ДПУ, 2025. С. 164–166. URL: <https://repository.knuba.edu.ua/handle/123456789/15712>.
5. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (втратив чинність) // Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
7. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
8. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
9. Закон України «Про управління об'єктами державної власності» від 21 вересня 2006 року № 185-V. Офіційне інтернет-представництво Президента України / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16>.